

A HÁZASSÁGI VAGYONI VISZONYOK RENDSZEREI KÜLÖNÖSEN A FELEK AUTONÓMIÁJA SZEMPONTJÁBÓL*

MOLNÁR Sarolta
doktoranda (PPKE JÁK)

A családi jog visszatérése a magánjogi kódexbe feltétlenül indokolt, és a jogterület sajátosságai sem vezethettek más eredményre. Azonban különleges kapcsolat van a házassági vagyoni jog és más magánjogi könyvek között, és ez már a régi Ptk.–Csjt. dualizmusa alatt is fennállt, amikor az 1959. évi IV. törvény háttérjogszabályként működött a vagyoni viszonyok gyakorlatához.¹

A vagyoni viszonyok tekintetében azonban több dimenzióban érdemes vizsgálni a jogi szabályozást, ugyanis a házaspár vagyoni viszonyai egymás között is másként rendeződnek attól függően, hogy a törvényes vagyoni rendszert követik, vagy eltérnek attól a felek. Továbbá a szabályok a házasság fennállása alatt is rendezik, hogy kifelé, harmadik személyek irányában, egymás nevében hogyan járhatnak el, hogyan felelnek. Speciális szabályok vonatkoznak a család fenntartása, vagy valamelyik fél vállalkozásával kapcsolatos vagyoni viszonyokra vonatkozó jogügyletek esetén.

A vagyon fogalmának értelmezése is pontosabb az új törvényben, az értelmező rendelkezések szerint vagyontárgy a dolog, a jog és a követelés is (8:1. § (1) 5. pont). Ennek azért is van különös jelentősége a házassági vagyoni jogban, mert a törvényes vagyoni rendszerben a felek szerzése kihat jogilag a másik félre a vagyoni közösségben.²

A vagyoni jogi kérdések Csjt.-beli szűkszavú szabályozottságát – ami csupán tizenegy szakaszra korlátozódott (27. § – 33. §) – felváltotta a Ptk. negyvenegy szakaszból álló vagyoni jogi része (4:34. § – 4:75. §), azonban a vagyoni jog kapcsán is fennáll a konfliktusrendezési irányú hangsúlyeltolódás, mivel szűken számolva is tizenhat szakasz³ az életközösség felbontásának esetére tartalmaz rendelkezéseket. Az eddigi

* A tanulmány a PADA Kutatási ösztöndíj támogatásával készült.

¹ HERGER Csabáné – ADAMKÓ Adrienn: A családjog jövője – Az új Ptk. házassági vagyoni jogáról – a történeti fejlődés tükrében. *Családi Jog*, 2015/1. 9.

² LENKOVICS Barnabás: *Dologi Jog*. Budapest, Eötvös József Könyvkiadó, 2001. 177.

³ 4:35, 4:36, 4:42, 4:47, 4:48, 4:53, 4:57-62, 4:69, 4:71, 4:74, 4:75. §§

hiányos szabályozást a bírói gyakorlat pótolta, és az így kidolgozott elvek is kodifikálásra kerültek az új törvényben. Feltehető a kérdés, vajon a részletes szabályok kidolgozása miként hat a házasfelekre és a gazdasági élet szereplőire, tud-e védelmet nyújtani mindkét érdekelt oldalnak. Különösen is érdekes, miként alakul majd a házassági vagyoni szerződések gyakorisága a tisztább fogalmi elkülönülés, és az országos nyilvántartás bevezetésének hatására. Vannak-e olyan előnyök, amelyeket így felismerhetnek a házasfelek és tudatosabban alakítják-e majd ki vagyoni viszonyaikat? A válások hírhedten magas száma vajon előre borúlátóvá teszi a házasságot kötőket, vagy felmerül más olyan ok, ami miatt a házasság fel nem bomlása esetén is érdemes ilyen szerződést kötni? A felek szerződési akarata elsődlegességének hangsúlyozásával, feltehetően a jogtudatosság, az autonómia és az önrendelkezés támogatása a szándéka a jogalkotónak,⁴ azonban érdemes körbejárni, hogyan hathat a házasság intézményére magára, ha a kívánt módon elterjedne az ilyen vagyoni rendezések száma.

1. A partnerkapcsolati vagyon alapvetései

Gazdasági értelemben a házastársakat a házassági vagyon kapcsolja össze, s bár a vagyoni rendszerek sokfélék lehetnek, az életközösség fogalmánál valamilyen közös gazdálkodás lényegi elem. A házassági vagyon felosztható a közös vagyona és a különvagyonokra, de a család, mint gazdasági egység gazdálkodása, működése során, felosztható fogyasztási célú és üzleti célú vagyona is. A Ptk. rendszere mindkét szempontot figyelembe veszi.

Ha egy skálán képzeljük el a vagyoni rendszereket, a teljes vagyonegyesítéstől a vagyonekülönítésig terjed a spektrum. Európában igen vegyes a kép a törvényi vagyoni rendszereket illetően, ezek általában tükrözik a gazdasági, társadalmi berendezkedésnek, mind a házasságról alkotott eszménynek, továbbá a házassági vagyon szabályozásának előzményei is jelentősen hatnak a szabályozásra. Fontos választóvonal, hogy a felek között keletkezik-e a házasság alatt vagyoneközösség, vagy nem, tulajdoni, vagy kötelmi igénye lesz a feleknek a vagyona vonatkozóan. Hollandiában például teljes vagyoneközösség keletkezik a felek között a házasság megkötésével a meglévő vagyona is kiterjedő módon, bizonyos korlátozásokkal.⁵ A korlátozott vagyoneközösség jellemző a közép- és kelet-európai országokra, így hazánkra, valamint a francia típusú szabályozást követőkre.⁶ Besorolás szempontjából érdekes kérdést vet fel a késleltetett vagyoneközösség, ami az északi államokban jellemző: eredetileg olyan rendszert takart, ahol ugyan a felek a házasság alatt szerzett vagyonukat külön-külön kezelték, az életközösség végével azonban minden vagyontárgy bekerül a vagyonemérlegbe, és ez alapján történik a megosztás. Annyiban módosult már a rendszer, hogy

⁴ SZEIBERT Orsolya: A házasság. In: VÉKÁS Lajos – GÁRDOS Péter (szerk.): *Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz*. 1. kötet. Budapest, Wolters Kluwer, 2014. 676.

⁵ Holland Ptk. Burgerlijk Wetboek (BW) art. 1:94 (2) 1838, ami 1992-ben alapos felülvizsgálaton esett át, a házassági vagyonejogot 2012-ben is módosították.

⁶ SZEIBERT Orsolya: *A házasság Európában a jogegységesítő törekvések tükrében*. Budapest, ELTE Eötvös, 2014. 186. [a továbbiakban: SZEIBERT (2014a)]

egyre tágabb azon vagyontárgyak köre, amelyeket nem kell a vagyonmérlegben figyelembe venni,⁷ így az örökség vagy az ajándék, ha kifejezetten az egyik félnek juttatták, nem kerül be a közös vagyonba bontáskor.⁸ Tehát eredményét tekintve távolabb került a vagyonegyesítéstől és közelebb a közszerzeményi rendszerhez a képzeletbeli skálán, bár a megszüntetéskor az így keletkezett közös vagyon, tehát a közös tulajdon kerül megosztásra, nem pedig megtérítési igények keletkeznek.⁹ Mivel azonban a házasság fennállása alatt nincs vagyonközösség a felek között, a vagyonekülönítési rendszerekhez sorolja leggyakrabban az irodalom.¹⁰

Ez át is vezet bennünket a vagyonekülönítésen alapuló rendszerekhez, amelyből a közszerzeményi a legelterjedtebb; ez a törvényes rendszer például Németországban és Svájcban is. Itt a felek önálló vagyonszerzők, a házasság megszűnésekor pedig részesednek egymás szerzeményeiből, az adósságok és a különvagyon levonása után. Ausztriában a házasság alatt a felek által külön-külön szerzett vagyon és a házasság alatt használt vagyon kerül a bíróság mérlegelése szerinti elosztásra.¹¹ Vagyis a felosztható vagyon köre, amit érint a házasság, törvényileg meghatározott, azonban az arány, ami szerint felosztják, a bíróság szabad mérlegelése körébe tartozik. Ugyan gyakori az egyenlő arányú megosztás, abban az esetben, ha az egyik fél bizonyítja, hogy teljes állású munkaviszonya mellett a háztartási teendőket, a gyermekekkel kapcsolatos gondozást egyedül ő látta el, nagyobb arányban részesülhet a felosztandó vagyonból.¹²

Ehhez képest külön figyelmet kíván, hogy bizonyos államokban a házasság tényének nincs közvetlen hatása a felek vagyonára, illetve nincs törvényes vagyonjogi rendszer, melynek hiányában a felek önálló vagyonszerzők. Így az is előfordul, hogy a feleket a házasság megszűnése esetén nem egy előre meghatározott arány szerint, hanem a bíróság saját mérlegelése alapján kompenzálja. Anglia és Wales, valamint Írország ebbe a kategóriába tartoznak, hiszen a bíróság előtt kérhető, hogy a házasság megszűnése esetében valamiképpen kompenzálják a feleket.¹³ Tulajdonképpen úgy is csoportosíthatnánk a vagyonjogi rendszereket, hogy törvényben meghatározott arányban történik-e a vagyon felosztása, azaz a felek részesítése a vagyonból, vagy az a bíróság mérlegelési körébe tartozik. A két típus mögött eltérő házasságfelfogás is húzódik. Így az utóbbi körbe tartoznak azon északi államok, ahol lehetőség van az eltérésre a megosztásban, Ausztria, ahol ez kifejezetten a bíróság jogköre, valamint Anglia, Wales és Írország, ahol nincs törvényes vagyonjogi rendszer, a házasság felbontásakor egységesen tekinti át az igényeket (vagyonban való részeltetés, tartás, nyugdíj stb.) a bíróság.

⁷ SZEIBERT Orsolya: Házassági vagyonjogi tendenciák Európában és az új Ptk. családjogi könyvében. In: CSEHI Zoltán – RAFFAI Katalin (szerk.): *Állam és magánjog Törekvések és eredmények az Európai Unió joga, a nemzetközi magánjog, polgári jog és polgári eljárásjog keresztmetszetében*. Budapest, Pázmány Press, 2014. 239.

⁸ Jens M. SCHERPE: Financial consequences of divorce in a European perspective. In: Jens M. SCHERPE (szerk.): *European Family Law* volumen III. Cheltenham, Edward Elgar Publishing, 2016. 156.

⁹ SZEIBERT (2014a) i. m. 187.

¹⁰ Ld. pl. SCHERPE (2016) i. m. 155.

¹¹ Uo. 162.

¹² Uo. 164.

¹³ SZEIBERT (2014a) i. m. 188.

Teljes vagyonekülönítés, ahol a felek vagyonára sem a házasság alatt sem utána nem hat ki a kötelék, sem dologi, sem kötelmi, sem kompenzációs igényként, törvényes vagyoni jogi rendszerként nincs az Európai Unió országaiban, illet csak szerződésben köthetnek ki a felek, ha erre lehetőséget biztosít az adott ország szabályozása.

A házassági vagyoni rendszerek némelyike elsősorban a felek autonómiájára épít, az individuum érdekeit tartja szem előtt, az egyenes másik végén lévő rendszerek pedig a házaspár közösségére, szolidaritására. Vajon létezhet-e a kettőnek olyan keresztmetszete, amely anélkül tartja szem előtt a család érdekeit, hogy kiszolgáltatottá tenné a gyengébbik felet?

2. A reálszerzési elv és az értéktöbbleti elv

A házasság alatt szerzett vagyon kétféle módon kötődhet a házastársakhoz: vagy reálszerzésként, vagy értéktöbbletként, vagyonszaporulatként, azaz elszámolási vagyontömegből pénzben oszlik meg az életközösség megszűnésekor. A két elv között különbség van a bizonyítás tekintetében is. Eszerint a reálszerzés esetében a különvagyont e jellegét kell bizonyítani, míg az értéktöbbleti szerzeményi elv esetében nehézséget jelent, hogy a házasságkötés és a megszűnéskor is fel kell becslni, mi tartozik a vagyonba – bár ezt a törvény egy vélelemmel megfordítja 4:69. § (3), egy utaló szabállyal az élettársakra vonatkozóan is 6:516. § (4) – a megtérítési igények kielégítéséhez.¹⁴

A reálszerzeményi elv esetében a törvényes rendszerben a szerzés közös vagyont keletkeztet, míg az értéktöbbleti-elven működő vagyoni rendszerben a szerzés arányában különül el a vagyon az egyes házastársaknál. Az élettársak közötti vagyoni igények is e két modellt követhetik: a CSJK előtti szabályozásban reálszerzeményi elven közös tulajdon keletkezett, a mostani szabályok szerint értéktöbbleti-elven megtérítési igény keletkezik.

A felek között a vagyont lehet előre meghatározott arányban felosztani, aminek alapja a házassági kapcsolat szolidáris jellege, szövetségi karaktere. Ha azonban mérlegelés alá esik, hogy a felek milyen módon és mértékben járultak hozzá a házassághoz, más szemléleti alapon áll a házasság felfogás. A mögöttes koncepció ilyenkor az, hogy a felek azért részesednek az életközösség alatti vagyonból, mert elszámolási vagy tulajdoni igényt hoz létre a kapcsolat azáltal, hogy ahhoz valamiképpen hozzájárultak, közreműködtek. Ezt nevezzük 'közreműködési elméletnek'. Ez a közreműködés tekinthető egyenértékűnek, megvalósulhat reálszerzés esetén is, mint a CSJK előtti élettársi vagyoni viszonyokban, de még jellemzőbb megtérítési igény keletkezésekor. A közreműködési elmélet úgy tekinti, hogy a közreműködési arányú osztozás megfelelően veszi figyelembe a nem munkaerő-piaci, nem anyagi, hanem háztartási munkaként végzett közreműködést.¹⁵ Még ha egyenlőként is határozza meg a közreműködés

¹⁴ TRUNKOS Anita Krisztina: A házassági vagyoni jog szabályozása a Magyar Általános Polgári Törvénykönyv 1900-as tervezetében. *Publicationes Universitatis Miskolcensis. Sectio Juridica et Politica*, Tomus 32., 2014. 125.

¹⁵ Carolyn J. FRANTZ – Hanoch DAGAN: Properties of Marriage. *Columbia Law Review*, vol. 104 no. 1. (2004) 104.

arányát a törvény, fele-fele alapon osztja meg, ha lehetséges a más arányú megosztás, közreműködési elvet tudhatunk a háttérben.¹⁶ A magyar törvényes vagyoni jogi rendszer azonban tulajdonképpen nem közreműködési,¹⁷ hanem szolidaritási, kiegyenlítő jellegű. Így a bíróság nem a pontos közreműködés alapján osztja fel a vagyont, hanem a házasság kiegyenlítő, szövetségi karaktere miatt egyenlően.¹⁸ Hiszen, ha a közreműködési elméleten keresztül igazoljuk a részesedést, könnyen felhozhatóak olyan ellenérvék, miszerint az ilyen munka tényleges értéke aligha állítható szembe az elért gazdasági eredménnyel, vagy hogy különböző vagyonszaporulatok hasonló háztartásban végzett munka esetén is a konkrét helyzetben egyenlő értékűnek tekinthetőek-e, és az kvázi ellenérték-jellegűvé válik. A probléma ezzel a magyarázattal az, hogy bár a szándék irányulhat arra is, hogy kiegyenlítsék a gazdaságilag gyengébb fél pozícióját, egyrészt támadható indoklást adnak, másrészt nem veszik figyelembe, hogy a házasságban nincs szükség az adok-kapok, kereskedelmi forgalomban működő, kötelmi jogban megszokott visszterhességre, üzleti szemléletre.¹⁹ Az akaratelhatározás szabadsága, függetlensége vet fel kérdéseket, valamint legalábbis a szerződés értelmezése során nem indulhatunk ki a visszterhesség rendező elvéből, hanem az egyedi életkörülmények és a kapcsolatban megvalósuló jó a hangsúlyos.²⁰

A házasság olyan intézmény, ami a megszabott törvényi kereteken belül elsősorban a felek személyes kapcsolatán alapul, méltányosság és szolidaritás jellemzi, a felek a jogviszony egyazon oldalán állnak, nem pedig az ellentétesen, és csak a személyes viszonyok mellett kapcsolódnak hozzá vagyoni következmények. A gazdasági és a személyes közreműködés elválaszthatatlan vegyülésével – tulajdonképpen egyesülése útján – áll be az egyensúly, amit nem mérlegen, hanem harmóniában mérhetünk, mivel az egész több, mint a részek összessége. Azaz, ha a közreműködési elméletet vesszük alapul, nem közösségként tekintünk a házasságra, hanem egy külső értéket igyekszünk kapcsolni a házaspár által a kapcsolatba, közös életbe fektetett energiáihoz, s nem egységként látjuk a házaspárt. Ráadásul egy olyan határidő nélküli, hosszú távú kapcsolatban, mint a házasság ez a „kiegyenlítődé” a személyes viszonyban hosszú időn keresztül realizálódik, és a kapcsolat fennállásának adott pillanatában elviseli az eltolódásokat.

A felek persze jogosan várják el egymástól, hogy mindketten tegyenek a házasságért, ez így igazságos, azonban ezt nem külső mértékként számolják el egymás között, hanem a kapcsolat intimitásából fakadó belső „elszámolásként”, ami nem tartható be a jog által, de a személyes viszony végső egyensúlyvesztésekor

¹⁶ KÖRÖS András: Polgári Jog. Családjog. In: KÖRÖS András (szerk.): *Az új Ptk. magyarázata*. III./VI. (sorozat főszerk.: PETRIK Ferenc) Budapest, HVG-Orac, 2014. 144.

¹⁷ SZEIBERT Orsolya: A házasság és jogi ellenpontja, az élettársi kapcsolat: szövetség vagy szerződés? *Társadalomkutatás: a Magyar Tudományos Akadémia Gazdaság- és Jogtudományok Osztályának folyóirata*, 2012/4. 350.

¹⁸ BH 1994. 34.

¹⁹ Persze, ezzel szemben fel lehet hozni, hogy azért a magánjogban sem ismeretlen, hogy valaminek nincs ára és mégis vagyoni úton nyer ellentételezést, ilyen pl. a sérelemdíj.

²⁰ Jonathan HERRING: *Relational Autonomy and Family Law*. London, Springer, 2014. 40.

a kapcsolat megromlásához vezethet.²¹ Azonban ezt a házasság szolidáris-jellegéhez jobban illő, a felek arányos közreműködése helyett a felek képességeinek megfelelő együttműködéseként kellene aposztrofálni,²² és az is kérdéses, hogy az arányok eltérő megállapítása mennyiben helyeselhető. Amennyiben a jogrendszer szolidáris szövetség helyett maga tekint a házasságokra hozzájárulás alapú közös vállalkozásként annak ellenére, hogy a méltányosság motiválja, további bizonytalansággal terheli a házasságot. Lehet ugyan a cél, hogy a felek ténylegesen egyelő arányban tegyenek a házassáért és a csaláért, azonban egyrésztől egy működő házasságra, mint külső erőnek, ennek aligha lesz hatása, másrészt az a bizonytalanság, hogy a felek tetteit egy bíróság „árazza be”bontás esetén, semmiképp sem erősíti a házasságot. Ezzel szemben, amikor a felek állapítanak meg eltérő szerzési vagy részesedési arányokat, azt nem a szolidaritás és nem is a méltányosság, hanem az autonómia motiválja.

3. A házassági vagyoni szerződés

A házassági vagyoni szerződések a gyakorlatban a felek autonómiáját, egymástól való anyagi függetlenségét, önállóságát helyezi a törvényes vagyoni rendszerek közösségi szemlélete elé. Az ilyen megoldás a felek között fennálló jelentős anyagi, jövedelmi különbségek esetén az egyik felet védi, a másik felet hosszú kapcsolat és a háztartásban, családban végzett munka esetén kiszolgáltatottá teszi. Az olyan jogrendszerekben azonban, ahol a törvényes vagyoni rendszer inkább az egyén autonómiájára épít és a vagyonekülönítés valamely formája van érvényben, illetve ott ahol nincs törvényes vagyoni rendszer, a vagyoni szerződés funkciója megfordulhat és a felek szolidaritásának is kifejeződése lehet. Az e téren megfigyelhető jogszabályi változások ellen is védelmet nyújthat a felek közötti vagyoni viszonyok tekintetében.

Bár már a régi magyar jog is lehetőséget biztosított ilyen szerződések megkötésére, nem jellemző, hogy ezzel éltek volna a felek.²³ A magyar szocialista jogrendszerben, bár nem voltak tiltottak a házastársak egymás közötti szerződései, 1986-ban jelent meg újra²⁴ a szűk értelemben vett házassági vagyoni szerződés, mivel a Csjt. 27. § (1) szerint a törvényes házassági vagyonközösséget sem részben, sem egészben kizárni nem lehetett. Hiába vezetett az 1986-os módosításhoz az a tény, hogy egyre többen rendelkeztek olyan vagyonnal, amiről érdemes volt szerződni, nagyon sokan továbbra sem gondolkodnak előre, vagy nem találják kellően előnyösnek, hogy eltérjenek a

²¹ FRANTZ–DAGAN i. m. 103.

²² Katharina BOELE-WOELKI – Frédérique FERRAND – Cristina GONZÁLEZ-BEIFUSS – Maarit JANTERÄ-JAREBORG – Nigel LOWE – Dieter MARTINY – Walters PINTENS: *Principles of European Family Law Regarding Property Relations Between Spouses*. [European Family Law, Volume 33.] Cambridge–Antwerp–Portland, Intersentia, 2013. 53. [a továbbiakban: BOELE-WOELKI et al. i. m.]

²³ Azt olvashatjuk Jancsó György könyvében (JANCÓS György: *A magyar házassági és házassági öröklési jog*. Budapest, Politzer Zsigmond és Fia Kiadása, 1901. 808.), hogy nem jellemző a magyar lakosság körében az ilyen szerződés, sokkal inkább a más nemzetiségből – és így jogi kultúrából – származó városi lakosság körében találni házassági vagyoni szerződéseket.

²⁴ A Csjt. előtti régi magyar magánjogban lehetőség volt arra, hogy a felek házassági vagyoni szerződést kössenek.

törvényes vagyoni rendszertől. Kérdéses, hogy az új Ptk.-beli, a felek akaratának elsődlegességét hangsúlyozó szerkesztés, tisztább fogalmi kidolgozottság, vagyoni rendszerek példálózó részletezése és a nyilvántartás bevezetése elegendő lesz-e az ilyen megállapodások népszerűségének kiváltásához.

A mai magyar rendszerben, kevés korlátozástól eltekintve, bármilyen vagyoni rendszert alkalmazhatnak a felek, az egyéni igényeiknek megfelelően és akár egyes vagyontárgyaikra eltérően szabhatják meg a házassági életközösség ideje alatt alkalmazandó vagyoni rendszert. Európában, bár általánosságban megengedett, hogy a törvényes rendszertől eltérjenek, a legtöbb országban csak az előre meghatározott alternatív rendszerek közül lehet választani, illetve azt módosíthatják. De előfordul, hogy nem lehet eltérni a választható rendszerek szabályaitól.²⁵ Ennek oka az lehet, hogy a tipizálás biztosítékként is szolgál, hogy a felek ne szerződjenek ki egy fair rendszerből.²⁶ Külön problémát jelent a szabad mozgás családjogi akadályainak elbontásában is, hogy vannak olyan országok, ahol az ilyen megállapodások nem kötik a bíróságot. Anglia és Wales esetében, mivel nincs törvényes házassági vagyoni rendszer, kézenfekvő, hogy a feleknek igénye volna valamilyen rendszert szerződésben kikötni, azonban a bíróságon ezek érvényesíthetősége nem általános.²⁷ A bírói gyakorlat elmozdulni látszik abba az irányba, hogy alapvető befolyást engedjen döntésére a felek között meglévő ilyen megállapodás, ha az a szigorú feltételrendszernek megfelel,²⁸ ugyanakkor nem beszélhetünk teljes egyetértésről.²⁹

A jogi valóság például az Egyesült Államokban is azt mutatja, hogy elenyésző számú házassági vagyoni szerződést kötnek a felek, különösen, ha a magyarhoz hasonló válási statisztikákat tekintjük.³⁰ Annak ellenére, hogy szemben az Európai Unióval, a szerződések végrehajthatósága itt elfogadott és tartalmi korlátozásuk is csekély.³¹ A jogfejlődés során már 1983-ban elfogadták az Egységes Házassági vagyoni Szerződésekről szóló Mintatörvényt (UPAA), amely már igen kevés teret hagy tartalmi mérlegelésre a bíróságnak a szerződést illetően és ez a bírói gyakorlatban tovább szü-

²⁵ BOELE-WOELKI et al. i. m. 105.

²⁶ Barbara A. ATWOOD: Marital contracts and the meaning of marriage. *Arizona Law Review*, vol. 54., no 11. (2012) 34.

²⁷ BOELE-WOELKI et al. i. m. 100.

²⁸ 2010. Radmacher v. Granatino, Id. bővebben MEGYERI Nóra: Egy lépéssel közelebb a házassági vagyoni szerződések elismerése felé Angliában. *Családi jog*, 2013/4. 38–43.

²⁹ Ld. bővebben Brenda HALE: Equality and autonomy in family law. *Journal of Social Welfare & Family Law* vol. 33, no. 1.(2011) 3–14.

³⁰ Nem lehet pontosan megállapítani a szerződések tényleges számát, de bizonyos tanulmányok alapján ez 10 és 1,5% közé tehető. Ld. Heather MAHAR: Why Are There So Few Prenuptial Agreements? *Harvard Law School John M. Olin Center for Law, Economics and Business Discussion Paper Series*. Paper 436. 2003. http://lsr.nellco.org/harvard_olin/436 1., ami azért jelentősen magasabb a magyar megbecsülhető értékhez képest.

³¹ Az USA-ban 1970 előtt a házassági vagyoni szerződéseket a bíróságok nem tartották végrehajthatónak, mivel úgy vélték, azokban a válás terve jelent meg, s ami így a közrendbe ütközött azért, hogy a házasságok stabilitása ellen hatott. Először a Posner kontra Posner ügyben nem találta a bíróság a szerződést közrendbe ütközőnek, amennyiben az nem célozza a válás előidézését. MAHAR i. m. 3.

kült.³² Némiképp enyhítette ezt az állami beleszólást szélsőségesen elutasító rendszert a 2002-es Amerikai Jogi Intézet (ALI) által kibocsátott Alapelvek (Principles), amely a tartalmi vizsgálat lehetőségét nem tartja eleve kizártnak.³³ A mintatörvényt az ezredfordulóig 27 állam implementálta.³⁴ Bár általánosnak tekinthető a végrehajthatóságuk, a bíróság vizsgál néhány, de annál lényegesebb megkötési és tartalmi szempontot.

Némileg eltérő a kiindulópont – így pl. a házasság vagyoni szerződések fogalma és funkciója szempontjából – az európaihoz képest. Annak ellenére, hogy sokkal rövidebb az ilyen szerződések története, a szerződési szabadság szempontjából túlszárnyalják a legtöbb európai rendszert, azaz a felek gyakorlatilag bármilyen vagyoni rendelkezést kiköthetnek. Az államok nagy részében a házasság végén méltányos vagyongosztszóra kerül sor (*equitable distribution*), ami nem jelent feltétlenül egyenlő megosztást, inkább a hozzájárulási elmélet alapján történik az elszámolás, az államok kisebb részében vagyontöredék van.³⁵ Azért sem kötnek túl sokan ilyen szerződést, mert ez alapján a magasabb jövedelemmel rendelkező félnek nagyobb részt fog juttatni a törvényes szabályok szerint is a bíróság bontás esetén.³⁶ Hitelezői szempontból annak van leginkább jelentősége, hogy ha a felek kisorszódnek a vagyontöredékből, mivel így a közös vagyon nem szolgál fedezetül. Mivel ez a rendszer Európában gyakoribb, a szerződésről való tudomásszerzés jelentősége is felértékelődik, ha a vagyontöredéki rendszerben az adós fedezetül szolgáló vagyona jelentősebb, mint csak a külön vagyon.³⁷

Alanyi körét tekintve speciális szerződésről van szó, csak olyanok között jöhet létre, akik egymással házassági viszonyban állnak, vagy házasulók, egymással házasságot fognak kötni, bár ebben az esetben a szerződés hatálya a házasság megkötésével áll be. Felvethető a kérdés, hogy ide csak az At.-beli értelemben vett házasulók értendők, tehát akik a házasságkötést megelőző eljárásban bejelentették, hogy házasságot kívánnak kötni, vagy azok is ide tartoznak, akik jegyesek, tehát az eljárást még nem indították meg, de egymással házasságot kívánnak kötni. Ezek a jegyesek egészen biztosan nem mint élettársak kötnek szerződést, hiszen akkor az ilyen vagyoni szerződésük élettársi vagyoni szerződés volna. További oltalomként gyámhatósági jóváhagyás szükséges a vagyoni jognyilatkozatokban korlátozottan cselekvőképes nagykorú és a 18. életévét be nem töltött házastárs esetében e személyes nyilatkozat megtételéhez. Ez utóbbi olyan értelemben különleges, hogy ha valaki 18 éves kora előtt házasságot kö-

³² Abban az esetben, ha az akarat hibájában szenved a megegyezés, és ha az egyik fél nem ismerte a másik anyagi helyzetét és ezért kötött érdemben előnytelen szerződést. (The Uniform Premarital Agreement Act 1987 §6)

³³ ALI Principles – Principles of the Law of Family Dissolution 2002 §7.02 comment A. Ilyen ok lehet törvényileg meghatározott együttélési idő, olyan közösen nevelt gyermek, aki a szerződésalkötéskor még nem tartozott a családhoz, vagy az egyéni körülmények lényeges megváltozása.

³⁴ Uniform Law Commission honlapja szerint: <http://www.uniformlaws.org/Act.aspx?title=Premarital%20Agreement%20Act>

³⁵ Margaret RYZNAR – Anna STĘPIEŃ-SPOREK: To Have and to Hold, for Richer or Richer: Premarital Agreements in the Comparative Context. *Chapman Law Review*, vol. 13. no. 1. (2009) 31.

³⁶ Uo. 60.

³⁷ Uo. 59.

tött nagykorúvá vált, a jogalkotó ebben a helyzetben vagyoni jogai tekintetében mégis védeni kívánja.

Tág értelemben ebbe a fogalomba tartozik a házastársak közötti minden szerződés, így a házasfelek közti adásvétel, csere, ajándékozás, kölcsön, tartozás elismerés, annak speciális szabályaival. A CSJK 4:41. §-a szerinti szűk értelemben vett házassági vagyoni szerződés az, ami közokirati vagy ügyvéd által ellenjegyzett magánokirati formához kötött, azzal a kikötéssel, hogy harmadik személy irányában csak akkor hatályos, amennyiben változtat a felek közötti vagyoni rendszeren, s ha a harmadik fél tudott, vagy tudnia kellett a szerződés tartalmáról. Ez a forgalombiztonsági, hitelezői érdekvédelmi szempont azért lényeges, mert a törvényes rendszerben a felek a közös adósságért közösen, a külön adósságért különvagyonukkal, a közös vagyona vállalt kötelezettségért, ha a másik fél nem járult hozzá, a közös vagyomból rájuk eső résszel és különvagyonukkal is felelnek. Tartalmára vonatkozólag: ha a törvényes vagyoni közösségi rendszertől valamiféleképpen a felek eltérnek,³⁸ ennek köre nincs szűken korlátozva, valamint ha más szerződésfajta elemeit is tartalmazza, az nem teszi érvénytelenné a házassági vagyoni szerződést.³⁹

A házastársi közös vagyoni megosztására, vagy a közös lakás használatának rendezésére vonatkozó megállapodás szintén nem tartozik a házassági vagyoni szerződés szűkebb fogalmába. Az ilyen megállapodásra nem vonatkoznak a szigorú alaki szabályok sem. Ez a házassági életközösség megszűnésekor vagy utána jön létre, akkor is, ha esetleg a felek egy lakásban laknak továbbra is. Az életközösség fennállása alatt is lehetőség van a vagyoni közösség megszüntetésére, ha ennek fontos oka van, azt valamelyik fél kérheti a bíróságtól.⁴⁰ Viszonylag kevés esetben fordulhat ugyan elő, hogy a bíróság így szüntesse meg a vagyoni közösséget, de nem elképzelhetetlen például, ha az egyik házastárs játékszenvedéllyel küzd, és ez veszélybe sodorná a család megélhetését.

A házastársak rögzíthetik a bevitt vagyoni és a különvagyoni körét, amely megkönnyíti később a bizonyítást, azonban szűkebb értelemben ez sem tartozik a fogalom alá, mivel nem tartalmaz valódi vagyoni rendelkezést.

A szerződés tartalma korlátokba ütközik, bár mint szerződésre, vonatkozik rá a szerződési szabadság, egy bizonyos határvonalon belül érvényesül csupán a dispozitivitás a különleges jogviszonyra és annak kifelé hatására tekintettel. A méltányosság alapelve értelmezhető lesz a bírói gyakorlatban ugyan, azonban önmagában erre alapítani az érvénytelenséget eddig sem lehetett.⁴¹ Másik korlát, hogy a hitelezők megkárosításához sem vezethet a szerződés. Hasonló okból házastársak közötti szerződések körében – és így a házassági vagyoni szerződés esetén is – felmerülhet annak a kérdése, hogy a törvényes kötelekrészbe beszámíthat az ingyenes juttatás (7:80. §).

A szerződés időbeli hatályára vonatkozóan a legfontosabb, hogy egyrészt csak jövőre vonatkozóan állapíthatnak meg szabályokat a felek, ez garanciális a hitelezővédelem szempontjából is. Ez az elv nem jelenti, hogy nem rendezhetnék a szerződés meg-

³⁸ KÖRÖS András (szerk.): *A családjogi kézikönyve*. 1. kötet. Budapest, HVG-Orac, 2000. 186.

³⁹ BH 1997/1/23.

⁴⁰ Ptk. 4:54. §

⁴¹ EBH 2001/2/530.

kötése előtt keletkezett vagyonuk helyzetét, azonban az ilyen rendelkezés nem lehet fedezetelvonó jellegű. Másrészt a törvényi vagyoni rendszerhez hasonlóan csak az életközösség fennállása alatt él. Ezt követően a vagyon megosztásáig a közös vagyon tekintetében nem vélemezhető az egyetértés, mindkét fél beleegyezése szükséges vagyoni rendelkezésekhez.

A Ptk. lehetővé teszi, hogy a házások közös végrendeletet tegyenek. Nincs akadálya annak, hogy a házassági vagyoni szerződésben tegyék meg a közös végrendeleti nyilatkozatukat, amennyiben az arra vonatkozó előírásoknak megfelelnek.⁴² Mint láttuk a felek egymáshoz való viszonyában az életközösség fennállása alatt nincs akkora jelentősége az alkalmazott vagyoni rendszernek, mint az életközösség megszűnésekor. Elképzelhető, hogy a házások azért kötnek vagyoni szerződést, mert számolnak a bontás lehetőségével. Ebben az esetben valószínűleg, ha közös végrendeletet is tesznek, másképp kívánják egymást juttatásban részesíteni, ha a házasság valamelyikük halálával, és másként, ha bontással, az életközösség megszűnésével ér véget, ezt a Ptk. figyelembe veszi.⁴³

3.1. A házassági vagyoni szerződés, mint szerződés

Erre a szerződésre a kötelmi jogi könyv szabályai csak a családjogi szabályok figyelembevételé után vonatkoznak háttér szabályként. Szerződésként való megnevezése ellenére sem illik a klasszikus szerződési rendszerbe. A felek ugyan meghatározottak (relatív szerkezetű jogviszony), de tulajdonképpen részben azért is kötik a szerződést, hogy annak hatálya kiterjedjen harmadik személyek, és mindenki más irányába (abszolút szerkezetű jogviszony). A magánjogi szerződésektől az is idegen, hogy abszolút hatályukhoz az országos nyilvántartásba való bejegyzésük szükséges. Azonban ha csak a felek belső viszonyait tekintjük, látható, hogy a szolgáltatásokat nehéz a *dare, facere, preestare* rendszerben elhelyezni és a visszterhesség, vagy a teljesítés is nehézkesen értelmezhető. Más jogrendszerekben nem a szerződés kifejezést találjuk, hanem inkább a megállapodást, egyezséget.⁴⁴

Tulajdonképpen az ilyen megállapodás, egymásra tekintettel való rendelkezés a meglévő vagyonról és a jövőbeni vagyonszerzésről. Ilyen értelemben párhuzamba állítható a jogi személy létesítő okiratával, például a társasági szerződéssel és a végintézkedéssel, főleg pedig a házastársak közös végrendeletével, más szempontból az utóbbi az előbbi folytatása is lehet (4:68.§). Különbség, hogy a hatály eltérő jogi tényekkel: a házassági életközösség megkezdésével és nem a halállal áll be. Az életközösség fennállta fontos feltétel mindkét esetben: a közös végrendeletnél megszűnése hatálytalansághoz vezet, a vagyoni szerződésnél viszont a szerződésben foglalt vagyoni rendszer megszűnéséhez és így a szerződés megszűnéséhez. Az érdekállás tekintetében is eltérhet alapesetben a kötelmi jogban jellemző két pólusú kötelekettől, inkább a társasági

⁴² Ptk 4:47. § (2) b).

⁴³ Ptk. 7:43. § (1).

⁴⁴ Pre-nuptial agreement, capitulaciones matrimoniales, accordo prematrimoniale, accord prénuptial, ez a magyarba a német terminológiából került át, ahol der Ehevertrag, házasság-szerződés az elnevezés.

szerződés egyállású, azonos érdekállású alanyai közti jogviszonnal rajzolódik ki párhuzam. Természetesen még közelebbi rokonságot a közös tulajdoni viszonyokkal mutat jogok és kötelezettségek, érdekállás tekintetében is, bár ez nem a szerződési jellegből, hanem a két individuumot, a feleket összekötő valamilyen fokú vagyoni jogi rendszerből, végső soron a házassági kötelékből következik.

A szerződés teljesítése is érdekes kérdéseket vet fel, mivel nincsenek klasszikus értelemben vett kölcsönös szolgáltatások. Tulajdonképpen ha a közös vagyon megosztásában megegyeznek a felek, „akkor az valójában a házassági vagyoni jogi szerződés teljesítéssel történő megszűnését jelenti”.⁴⁵

A szerződés megszűnhet bírósági megszüntetéssel, közszerzeményi rendszer esetében akkor, ha a házastárs részesedésének védelme ezt megkívánja, ebben az esetben vagyonekülönítést rendelnek el [4:70.§ (4)]. Megszüntethetik a felek közös megegyezésével, és ha előre kikötöttek felmondási okot, akkor egyoldalú felmondással is. Ezekben az esetekben, ha az életközösség fennmarad, a vagyonekülönítést kell alkalmazni [4:74. § (3)]. Ez a szabály akkor hathat furcsán, ha a felek azért szüntetik meg a szerződést, mert az abban foglalt rendszer – például a közszerzemény – már nem felel meg az életkörülményeiknek, gazdálkodásuknak és inkább vagyonekülönítést szeretnének alkalmazni. A norma imperatív megfogalmazása („kell”) ellenére remélhető olyan értelmezés, a módosítás általános lehetőségére tekintettel is (4:66. §), hogy más tartalmú szerződés megkötésére a jövőre vonatkozólag lehetőségük van a feleknek. Abban az esetben is nehezen valósul meg a szerződési szabadság, ha a felmondást egy szintén közszerzeményi rendszerrel védelmi okból kötötték ki, hogy ne kelljen ebből a célból bírósághoz fordulni.

A kötelmi jogban jellemző diszpozitivitás sem érvényesülhet korlátok nélkül a kapcsolat természeté és a család érdekei miatt.⁴⁶ A szerződésbe az általános szabályoknak megfelelően, akár a magyar gyakorlatban is beépíthető bontó feltétel, a tengerentúlon gyakran használt ún. *‘sunset provision’*, ami azt jelenti általában, hogy bizonyos idő elteltével, ha tartósnak, sikeresnek bizonyult a házasság, hatálytalanná válik a szerződés és a törvényes rendszert alkalmazzák. Hasonlóképpen, amikor közös gyermeke születik a feleknek, az is szolgálhat a szerződés hatálytalanságára. Bármily örömteli, hogy a szankciós-, biztonsági-jellegű szerződés alkalmazása megszűnik, mert a felek által előre meghatározott mérce szerint sikeres a házasság, felmerül, hogy az ilyen feltétel hogyan értelmezhető, hogyan érinti a házasság létrejöttét, ami ugye feltételhez, határidőhöz nem köthető.

Mint említettük némely európai rendszerben csak a törvény által felsorolt alternatívák közül választhatnak a felek, míg az Egyesült Államokban a szerződési szabadság tágabban érvényesül és Angliához képest a szerződések végrehajthatósági is biztosabb

⁴⁵ BARZÓ Tímea: A házassági vagyoni jogi szerződés múltja, jelene és jövője. In: SOMFAI Balázs (szerk.) *Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata 148.: Ünnepi tanulmánykötet Filő Erika kandidátus, egyetemi docens 70. születésnapjára*. Pécs, PTE Állam- és Jogtudományi Kar, 2010. 23.

⁴⁶ LOWE Nigel: Marital Property Agreements. In: Katharina BOELE-WOELKI – Nina DETHLOFF – Werner GEPHART (szerk.): *Family Law and Culture in Europe. Developments, Challenges and Opportunities*. Cambridge–Antwerp–Portland, Intersentia, 2014. 14.

lábakon áll. A szerződés tartalmát illetően csak vagyoni rendelkezést tartalmazhat az európai rendszerekben, szemben az amerikaival, ahol ennél tágabb körben hozhatóak rendelkezések, amelyek azonban itt is elsősorban vagyoni jellegűek. Így például kifejezetten a bontásra tekintettel megállapodhatnak abban a felek, ha az egyikük hűtlen lenne, ami a váláshoz vezet, bizonyos vagyoni juttatással tartozik a másik félnek ez okból kifolyólag, mintegy szankciós jelleggel.⁴⁷ Ez nem jelenti, hogy ne lennének garanciális szempontok, tekintettel arra, hogy az utóbbi jogrendszerben körültekintően vizsgálják, hogy a szerződés hogyan jött létre, és hogy tartalmilag nem jelent különös hátrányt az egyik félre.⁴⁸ Megfelelő a szerződés megkötése, ha mindkét felet külön-külön jogi képviselő képviselte, illetve teljes mértékben feltárták egymás előtt anyagi helyzetüket a felek.⁴⁹ Sőt az is vizsgálat alá kerül a bírói gyakorlatban, hogy a szerződés eredményeként a váláskor fair helyzet alakul-e ki.⁵⁰ Az amerikai Mintatörvény (UPAA) és az Alapelvek (Principles) közötti leglényegesebb különbség, hogy az előbbiben annak a házastársnak kell bizonyítania a szerződés érvénytelenségét, aki megtámadja, míg az utóbbiban annak a házastársnak kell bizonyítania, hogy a szerződés érvényesen létrejött, aki ezáltal a törvényes vagyonyjogtól el kíván térni.⁵¹

Európában ezzel szemben a megkötési forma alakísága szigorú, és mivel sok esetben csak a felkínált rendszerek közül lehet válogatni, de legalábbis néhány szabály megkerülhetetlen, a bíróság ritkán találja a szerződést méltánytalannak. Ebből a szempontból különös helyzetben van a magyar szabályozás, mivel igen széles körben érvényesül a szerződési szabadság, azonban nincsenek speciális érvénytelenségi szabályok, illetve különösen kiemelt méltányossági vizsgálatot sem ír elő a törvény.

⁴⁷ RYZNAR–STĘPIEŃ–SPOREK i. m. 33. Azonban az ilyen rendelkezések (ún. „*life-style provisions*”) végrehajthatósága semmiképp sem tekinthető általánosnak, így például *Diosdado v. Diosdado*-ügyben, 118 Cal.Rptr. 2d 494, 495 (Ct. App. 2002) a kaliforniai bíróság közrendbe ütközőnek tartotta az ilyen kikötést, de a *Stadther v. Stadther*-ügyben, 526 So. 2d 598 (Ala. App. 1988) viszont az alabamai bíróság hatályban tartotta a felek olyan megállapodását, ami a feleségnek juttatta a családi otthon, egy nagyobb összeget és tartást, amennyiben a férj túlzott alkoholfogyasztást vagy testi sérülést, vagy lelki szenvedést okozó magatartást tanúsít.

⁴⁸ Uo. 57.

⁴⁹ Uo. 40.

⁵⁰ Kérdéses, hogy mennyire tekinthető fair helyzetnek, ha a felek vagyonekülönítésben és tartás mellőzésében állapodnak meg, majd a jelentős különvagyonnal nem rendelkező fél karrierjét feladva végzi a háztartási teendőket és beteg házastársának gondozását, azonban a szerződés miatt semmilyen kompenzációban nem részesül. Ekképp határozott a kaliforniai bíróság a *Borelli v. Brusseau*-ügyben, 12 Cal.App.4th 647, 16 Cal.Rptr.2d 16 (Ct. App. 1993), döntését arra alapozva, hogy a házasság kötelékéből következik a gondozási kötelezettség, annak ellenére, hogy az esetben a szerződéssel a férj a tartási kötelezettsége alól kiszereződhetett. Mivel a magyar házassági vagyonyjogi szerződés fogalma szerint nem tartalmazhat tartásra vonatkozó megállapodást, ez a kérdés nem így merül fel, de továbbra is releváns kérdés, hogy az olyan házasság, amiben a felek jogai és köteleességei egyelőek, hogyan vezethet mégis egy érvényes szerződés kapcsán olyan helyzethez, ahol az egyik fél tartozik a kötelezettségeivel, a másik fél viszont nem köteles részeltetni őt vagyonából. Az erre adott olyan válasz, hogy a másik fél vagyonát sem kell megosztani, csak látszólagos egyelőséget takar, ha egyikük jelentős vagyonnal rendelkezik, másikuk pedig vagyontalan.

⁵¹ William N. ESKRIDGE Jr.: Family Law Pluralism: The Guided Choice Regime of Menus, Default Rules, and Override Rules. *Georgetown Law Journal*, Vol. 100, Issue 6. (2012) 1919.

A szerződési szabadság szélesebb érvényesülésének a széles bírósági mérlegelés garanciájával kell együtt járnia. Vagyis amennyiben a felek jobban eltérnek a törvényes vagy a törvényben felsorolt rendszerektől valamilyen érdekük miatt, viselniük kell az azzal járó kockázatot, hogy a szerződésük érvényessége bírósági mérlegelés alá fog esni.⁵² Ilyen ok lehet, ha valamelyikük vállalkozási tevékenysége miatt tűnik előnyösnek a vagyoni rend megváltoztatása. A magyar megoldás érdekessége, hogy míg széles szerződési szabadságot kínál, a harmadik személy érdekeit kifejezetten védeni próbálja speciális szabályokkal, a hátrányosan szerződő házaspár érdekeire ilyen kifejezett szabályt nem ad. A bírói joggyakorlat előtt áll a feladat, hogy milyen megközelítéssel vizsgálja majd az ilyen kontextusban létrejövő szerződéseket, továbbra is marad a jöerkölcs kritériumánál, esetleg azt értelmezi szélesebben, vagy bekapcsol más szempontokat is.

A házaspár egyenlőségének követelménye megalapozza, hogy a felek méltányosan részesüljenek egymás vagyonából, azonban a vagyoni jogi szerződés ez ellen hat. Hasonlóképpen a harmadik személyek érdekeinek kijátszására sem irányulhat a szerződés. Míg az utóbbival kapcsolatban kifejezett szabályokat találunk a CSJK-ban, addig az előbbit nem rendezi – a méltányosság alapelvén túl – külön a törvény, ahhoz háttérként a VI. könyv szolgál.

3.2. A házassági vagyoni jogi szerződés hatálya harmadik személyek irányában

A házassági vagyoni jogi szerződések harmadik személyek felé történő hatályosulásának problémáját a Ptk. egy országos nyilvántartás létrehozásával kívánja megoldani. A Csjt. 27. § (4) csupán egy tájékoztatási kötelezettséget írt elő a házaspáraknak, ha a szerződéssel érintett vagyontárgy valamelyikük különvagyonába tartozott. A bírói gyakorlat pedig megosztott volt annak értelmezésében, milyen következménnyel jár, ha a házaspár megszegi a tájékoztatási kötelezettségüket.

Továbbra is előír szerződéskötéskor tájékoztatási kötelezettséget a Ptk. 6:62. § a felek között, azonban a (2) szerint ennek nem kell kiterjednie olyan tényekre, amelyek közhiteles nyilvántartásból megismerhetők. Helyette a harmadik személy kötelezettségévé teszik, hogy tájékoztódják, a bejegyzett vagyoni jogi szerződés vele szemben a törvény erejénél fogva hatályos. Ez több problémát is felvet az elmélet és a gyakorlat szintjén. Egyrészt a Közjegyzői Kamara által vezetett Házastársi és Élettársi Vagyoni Szerződések Országos Nyilvántartása bárki által megtekinthetően, ellenkező bizonyításig közhitelesen tanúsítja a szerződés fennálltát. A közhiteles nyilvántartások a magánjog területén speciálisak, a jogbiztonság védelmét szolgálják indokolt esetben, hiszen alapvetően a privátautonómia jogában a magántitokhoz való jog a nyilvánosság elvének ellenében hat. A vagyoni berendezkedés és a forgalombiztonsága lehetnek ugyan ilyen indokok, azonban ekkor is elsősorban a jogviszony tárgyához, a vagyonhoz, a dologhoz kapcsolódóan illeti meg a nyilvánosságot. Amikor a reálfolió helyett mégis a perszonálfolió elvén alapuló nyilvántartásokat találunk, azok valamely említett nyomós indoknál fogva valóban bárki számára hozzáférhető módon tartal-

⁵² RYZNAR–STEPIEN–SPOREK i. m. 58.

⁵³ BOELE-WOELKI et al. i. m. 97.

maznak adatokat. A cégnyilvántartás a jogi személlyel kapcsolatos legfontosabb adatokat igazolja a forgalom biztonsága érdekében. Azonban a házassági és az élettársi vagyoni jogi megállapodások egyrészt a felek belső viszonyát rendezik, másrészt kifelé ténylegesen érinthetnek vagyontárgyakat, melyek egy része más nyilvántartásban is vezetett (ingatlan-nyilvántartás, más lajstromozott vagyontárgyak), de a kapcsolatból fakadóan rajtuk nem állnak fenn különleges jogosítványok, amennyiben mégis akkor a dologhoz kapcsolódó megfelelő nyilvántartásban azokat egyébként is fel kell tüntetni. Egy közhiteles nyilvántartás harmadik személyek irányában – őket védendően ugyan – kötelezettséget teremt, mivel vélelmezhető, hogy ismerik a tényeket. Összhangot kell teremteni a forgalom biztonsága, a harmadik személyre rótt teher és a házaspár belső viszonyából fakadó érzékeny adatok, személyhez fűződő információk közhiteles, bárkinek nyitva álló szemlére tétele között, ami mind nagyon körültekintő, komplex jogalkotást igényel.

Ehhez képest a Vagyoni Szerződések Országos Nyilvántartásába a szerződés létét vagy nem létét illetően bárki korlátozás nélkül, díjfizetés ellenében betekinthez, a szerződés tartalmát illetően viszont csak igazolt jogi érdek esetén, leginkább valamelyik fél felhatalmazása alapján lehet megismerni.⁵⁴ Ennek jogi indoka érthető a már említett magánjogi elvek miatt, különösen pedig, ha a felek a közös vagyon alól szerződnek ki. Természetesen az érdekelt hatóságok azonban hivatalból jogosultak annak megismerésére (bíróház, közjegyző, bírósági végrehajtó, nemzetbiztonsági szolgálat, nyomozóhatóság, ügyészség), mivel az, az adott esetben, a gyengébb fél védelmét is hivatott segíteni. Azonban kérdéses, hogy egy ilyen nyilvántartás, illetve azt harmadik személyekkel szembeni hatályosítását előíró szabály nem ró-e túl nagy, talán felesleges terhet a jogügylettel esetlegesen érintett személyre? Egyáltalán egy ilyen forgalmi helyzetben, ahol két magánfél áll egymással szemben egy jogügyletben, miért kell egymás családi állapotáról tudni, ha a másik azt, mivel nem releváns, nem szándékozta a jogügylet körébe vonni? A harmadik személy, mivel nem tud a bejegyzés tényéről, köteles utánajárni, hogy a vele szerződőnek van-e házassága, vagy fennálló életközössége, és amennyiben igen, van-e köztük házassági vagy élettársi vagyoni jogi szerződés. A nyilvánosság biztosítása mindenképp a forgalombiztonság érdekében áll, azonban nem életszerű⁵⁵ és nem elvárható, hogy a tömegesen előforduló ügyletek tekintetében a harmadik felet terhelje a tájékozódás, arra is tekintettel, hogy ő valamilyen vagyont érintő megállapodást kíván kötni, ez pedig a házaspár személyi viszonyának vagyona kiható eleme; illetve ennek a célnak nem feltétlenül ez a mód felel meg a legjobban.

Amennyiben a jogalkotó valóban a külföldi példákból kíván kiindulni, fontolóra kell venni a nyilvántartások összekapcsolását, mint például Ausztriában, ahol az ilyen szer-

⁵⁴ 2008. évi XLV. törvény az egyes közjegyzői nemperes eljárásokról (Kjnp) 36/K. § (3)

⁵⁵ A Magyar Országos Közjegyzői Kamara Jogi Osztályától 2016. február 23-án kapott tájékoztatás szerint a házassági és az élettársi vagyoni jogi szerződések elektronikus nyilvántartásába történő bejegyzésére és a bejegyzett vagyoni jogi szerződés módosítása, törlése, megszüntetése vagy megszűnése tényének bejegyzésére irányuló nemperes eljárások tekintetében 2014-ben érkezett ügyek száma: 427 db, 2015-ben érkezett ügyek száma: 724 db volt.

ződés a cégnyilvántartásban is megjelenik, vagy Spanyolországban, ahol az ingatlan-nyilvántartásba is bejegyzésre kerül a vagyoni szerződés ingatlant érintő tartalma.⁵⁶ Ez utóbbi azért is releváns példa, mivel a törvényes rendszer ott is korlátozott közös vagyoni. Hasonlóképpen Lengyelországban sincs szükség a szerződés bejegyzésére, bár azt közzé lehet tenni; harmadik személyeket védi a törvény, miszerint jóhiszeműként velük szemben a szerződés hatálytalan.⁵⁷ Egyébként olyan állam is van, ahol megszűnt a nyilvántartásba való bejegyzés kötelezettsége.⁵⁸ A BGB 1412. § szerint, ha a házastársak közös vagyont kötöttek ki szerződésben és azt bevezették a vagyoni regiszterbe, az a harmadik személyekkel szemben is hatályos. Azonban az 1422. § magyarázata szerint, ha a harmadik fél jóhiszeműen bízott a vele szerződő nyilatkozatában, miszerint az adott vagyontárgyon másnak nincs jogosultsága, a szerződések alacsony számára, kivételességére való tekintettel nem várható el tőle, hogy a vagyoni regiszter tartalmát ismerje, s ebben az esetben az 1412. § nem alkalmazható.⁵⁹ Hitelezővédelmi szempontból ez elégséges, mivel a német törvényes rendszer szerint a felek a házasság alatt önálló vagyonszerzők, tartozásaikért is így felelnek.

Felvethető valamilyen értékhatárhoz vagy vagyoni jelleghez, vagyontárgyhoz való kötöttség, amely esetben a bejegyzés a törvényestől eltérő vagyoni viszonyról már önmagában áttelepítené a tájékozódás terhét a harmadik félre. Kérdés, hogy amennyiben ilyen kikötés mellett a szerződésben nyilatkoznak a felek, hogy tájékozódtak az ott megjelölt tartalommal a házaspár vagyoni viszonyairól – hiszen a házaspár megfelelő alakiság mellett bármikor megváltoztathatják a szerződés tartalmát –, és ez nem esik egybe a bejegyzett vagyoni szerződéssel, annak milyen jogkövetkezményei lesznek. A nyilvántartás kétségtelen előnye, hogy bizonyítási könnyebbséget jelent, valamint a házaspár visszamenőlegesen nem tudnak fedezetelvonó módon változtatni vagyoni viszonyaikon.

Amennyiben a szerződés kifejezetten fedezetelvonó tartalmú lenne, az a harmadik személy irányában hatálytalan lesz, így a harmadik személy a Pp. 371. § szinti igényperben követelheti, tehát dologi joga keletkezik (belép a házastárs helyére a Pp. 371 § (2) alapján). Amennyiben a házaspár a közöttük meglévő vagyoni viszonyok tekintetében megtévesztették a harmadik személyt, a szerződés megtámadhatóvá válik és az eredeti állapot helyreállítása kérhető.

Egyébként a harmadik féllel kötött visszerthes szerződés esetén a házastárs hozzájárulása vélelmezhető a CSJK 4:45. §, 4:46. § alapján. Tehát ha nincs bejegyezve a szerződés a nyilvántartásba és a házastárs nem jelezte, hogy különvagyónára köti a szerződést, akkor a közös vagyoni kötöttségét vélelmezzük, ám ez a vélelem megdönthető. Vagyis a házaspárnak bizonyítaniuk kell, hogy a harmadik fél tudta, vagy a körülmények alapján tudnia kellett volna az eltérő vagyoni viszonyokról. Sőt, az általános szabályok szerint, ha így létrejön a szerződés és ebből valamilyen kára származott a

⁵⁶ Franco SALERNO CARDILLO: Javaslat az „Európai” Házassági Szerződésre. *Közjegyzők Közlönye*, 2006/1. 5.

⁵⁷ RYZNAR–STĘPIEN–SPOREK i. m. 55.

⁵⁸ LOWE i. m. 20. Így Svájcban 1998 óta ez már nem feltétel, igaz mindössze átlagosan 5-10% köt szerződést; ld. BOELE-WOELKI et al. i. m. 102.

⁵⁹ Rainer KANZLEITER: *Münchener Kommentar BGB § 1422*. beck-online, 2013. VI. 1. RN 22

harmadik félnek, akkor a szerződésszegéssel okozott kárért való felelősség szabályai szerint, ha pedig nem jön létre a szerződés, akkor a szerződésen kívüli károkozás szabályai szerint köteles helytállni a tájékoztatást elmulasztó házaspár.⁶⁰

A helyzet bonyolultságát ingatlanok esetében nem könnyíti meg a közhitelesség egyébként is korlátozott volta a nyilvántartáson kívüli jogszerzés viszonylagos gyakorisága miatt. Hiszen a törvényes vagyoni jogi rendszer szerint a felek közös szerzők, ami ingatlan esetében nyilvántartáson kívüli jogszerzésre vezet, azonban a nyilvántartásban bízó jóhiszemű harmadik személyt ez nem érinti. Kérdés, hogy mi a helyzet a két nyilvántartás tartalmi ütközése esetén?

4. A vagyoni jogi szerződések által felvetett néhány kérdés tágabb kontextusban

Fontos tényező, hogy amennyiben reálisan keressük az anyagi jogi harmonizáció útját ezen a területen, az elsősorban nem egy konkrét vagyoni jogi rendszerben való egyetértés útján jelölhető ki – mint ahogy egyetlen ilyen a házastársak esetén a CEFL sem tudott megjelölni az Alapelvekben⁶¹ –, hanem a vagyoni jogi szerződés, mint olyan lehetővé tételével⁶² és kereteinek egységes meghatározásával.⁶³ Anyagi jogi harmonizáció vagyoni jogi téren kétoldalú egyezményvel valósult meg a francia–német választható közös vagyoni jogi rendszerrel, amelyhez való csatlakozás nyitva áll az államok számára,⁶⁴ azonban az ilyen egyezmény korántsem jelent megoldást a felmerülő nemzetközi vagyoni jogi kérdések nagy többségére, ahol a felek nem választanak vagyoni jogi rendszert.

Egyébként ez a rendszer nagyban a német szerzeményi részesedési rendszeren alapul, néhány a francia jogi hagyományban lényeges szempont figyelembe vételével. Az egyik ilyen a családi otthon védelme, ettől a francia jogban nem lehet eltérni szerződés esetén sem.⁶⁵ Ez a szempont egyébként a magyar törvényben nem jelenik meg. Másik fontos elem, hogy a vagyonszaporulat számítása esetén az ingatlanvagyonot illetően nem a német elv érvényesül, hanem a francia, tehát a különvagyon értéknövekedése, ami nem beruházási eredetű, nem számít közös vagyonszaporulatnak. A személyiségi jogsérelemért kapott kompenzáció pedig szintén nem számít a közös szerzésbe. Maximálva van a megtérítési érték is a házastárs vagyonának felében, ami szintén nem a német rendszerből származik.

⁶⁰ Ptk. 6:62. § (3) és (5).

⁶¹ A Családjogi Bizottság munkája során arra jutott, hogy két rendszert jelöl ki, mint modellszabályt.

⁶² A házassági vagyoni jogi harmonizációja – a szabad mozgás biztosítása céljából – megvalósulhatna a házassági vagyoni jogi szerződések megkötésének és végrehajtásának garانتálásával is, esetleg minél pontosabb tatalommal kellene vázolni lehetséges vagyoni jogi rendszereket, hogy abból válasszanak a felek. Az anyagi jogot ennek fényében egységesíteni feleslegesnek tűnhet. A probléma a vagyoni jogi rendszert a házasság alatt nem választó felekkel van.

⁶³ Ezzel kapcsolatos szabályokat találunk a CEFL Alapelvek között 4:1–4:15.

⁶⁴ Bilaterális megállapodás Németország és Franciaország között a házastársak közös szerzeményeinek megosztására vonatkozó, választható házassági vagyoni jogi rendszer bevezetéséről, amely 2010. február 4-én, ami 2013. május 1-jén lépett hatályba. A 21. cikk szerint nyitva áll a csatlakozók előtt.

⁶⁵ SCHERPE i. m. 177.

Az Európai Családjogi Bizottság közös nevezőt és legjobb jogot kereső munkája eredményeként javasolta a szerződések kapcsán speciális szabályok alkalmazását az összes érdek összhangjának megteremtéséhez. Így például a szigorú alaki követelményeken túlmutatóan (CEFL PRS Principle 4:11) előírja, hogy a közjegyző vagy hasonló feladatot ellátó jogász úgy köteles pártatlanul és külön-külön tájékoztatni a feleket, hogy megértsék a szerződés következményeit és szabad beleegyezésüket adják (CEFL PRS Principle 4:13). Míg a közjegyző funkciójánál fogva pártatlanként jár el, és a magyar szabályozásban az ügyvéddel szemben is van ilyen elvárás,⁶⁶ ha a felek akaratáról nem győződik meg, alaki hibás lesz a szerződés,⁶⁷ de más országokban ez hivatásából nem következik.⁶⁸ A későbbi problémák és valamelyik fél számára hátrányos helyzet kiküszöböléséhez pártatlan tájékoztatás nyújtásán túl mindkét fél külön-külön képviselete járulhatna hozzá.⁶⁹

A megkötéskor további garancia, hogy ha a feleknek kölcsönösen ismertetniük kell egymással anyagi helyzetüket (CEFL PRS Principle 4:12). Mivel ilyen kifejezett előírás a Ptk.-ban nem szerepel, kérdés, hogyan hat a szerződés érvényességére, ha az egyik házasság fél nem tájékoztatta a másikat a valós pénzügyi helyzetéről és ezzel került előnyösebb szerződéskötési pozícióba? Az általános szabályok szerint persze a tévedés vagy a megtévesztés kerülhet szóba, vagy az általános tájékoztatási kötelezettség megsértése, de kétséges, hogy a magyar bíróság hogyan határozna egy konkrét esetben. Arra azonban van példa, hogy jóerkölcsbe ütköző szerződés szabályai szerint (6:96. §)⁷⁰ nyilvánítsák semmissé azt a szerződést, amely alapján az egyik fél mind a különvagyonát, mind a közös vagyont ingyenesen a másik félnek juttatja,⁷¹ különösen a család védelmében, amikor a méltánytalan helyzetbe került fél nevelte a gyermekeket.⁷² A német Alkotmánybíróság arra vonatkozóan is hozott döntést, hogy ha nem egyenlő felek közötti a szerződés, vagyis valamelyik fél erőfölényes helyzete a szerződésben is érvényesül, akkor ezt nem védi a bíróság, hanem a gyengébb fél érdekében beavatkozik.⁷³ Az amerikai szakirodalom szintén tárgyalja azt az esetet, amikor a gyengébbik fél nincs alkupozícióban a szerződés megkötésekor, nem tudja az érdekeit megfelelően képviselni, hiszen rengeteg más, nem pusztán vagyoni szempont játszik közre.

Az elvekkel ellentétben (CEFL PRS Principle 4:15) a magyar törvényben nincsenek különös szabályok a szerződés érvénytelenségének megállapítására, hanem Ptk. általános szabályai szerint (6:192. §) lehetséges a szerződés érvénytelenségének megállapí-

⁶⁶ 1998. évi XI. törvény az ügyvédekről 27. §.

⁶⁷ BH 2009. 181.

⁶⁸ ATWOOD i. m. 35.

⁶⁹ Ahogy például ilyen gyakorlat érvényesül a common law jogrendszerekben ld. LOWE i. m. 19.

⁷⁰ Például hasonlóképpen a francia Code Civil 1387. cikke is a jóerkölcsöt hívja fel, de kifejezetten a házaspár viszonyában.

⁷¹ BH.1999/409.

⁷² BH 2015.9.254.

⁷³ Anne SANDERS: Marriage, Same-sex partnership and the German Constitution. *German Law Journal*, vol. 13., no. 8 (2012) 923.

tása vagy bírósági módosítása. A magyarázat szerint erre azért van szükség⁷⁴ – annak ellenére, hogy a legtöbb országban nincs ilyen külön szabály –, mert meg kell különböztetni más szerződésektől az ezzel kapcsolatos módosítási kompetenciát. Figyelembe kell venni, hogy a felek érzelmileg függenek egymástól, megbíznak egymásban és a kapcsolat jövőjében, így nem mérik fel a szerződés negatív következményeit. Persze itt feltehető a kérdés, hogy miért kötnek olyan szerződést, aminek negatív következményei vannak valamelyik félre nézve, ha szeretik egymást, bíznak egymásban és a hosszú közös jövőben?

A Bizottság szerint nem lehet figyelmen kívül hagyni a többi családtag befolyását, illetve, hogy a felek meg akarnak nekik felelni. Emberileg ugyan ez is érthető, azonban, ha ez alapján érvénytelen a szerződési nyilatkozat, akkor a házasságkötési miért nem az? Ebből a szempontból egyébként különválasztható a házasulandók által és a házastársak által kötött szerződés. Míg az első esetben a felek szabadabbak, hiszen még nem köti őket maga a házasság sem, addig a házasság alatt kötött ilyen szerződés esetében felmerülhet, hogy a házassági kötelék fennmaradásáért, a házasság tartósságában bízva,⁷⁵ vagy egyszerűen kevesebb körültekintéssel egyezik bele valamelyik fél egy előnytelenebb helyzetbe.⁷⁶ Valamint más megítélés alá kell, hogy essen az élettársak által kötött vagyoni jogi szerződés, amely a *de facto* kapcsolatot e jogi kötelékkel rendezi.

A harmadik a legelfogadhatóbb és jogilag leginkább értékelhető érv, miszerint az ilyen hosszútávra szóló kapcsolatoknál előfordulhat a körülmények olyan megváltozása, ami nem volt előre látható és kivételesen súlyosan hátrányossá (*exceptional hardship*) teszi az egyik fél szerződésből fakadó helyzetét. A hosszú távú családi kapcsolatokra egyébként is igaz, hogy természetüknél fogva kiszámíthatatlanok. Nehézes, hogy ilyenkor a körülmény előre nem láthatóságát bizonyítani kell, miközben tulajdonképpen gyakori az ilyen változás az életben, akkor tehát számíthatnia kellett túl rá a hivatkozó félnek? Az sem túl jó megoldás, ha a szerződésben rögzítettek túl gyakran kell eltérni, hiszen ez a vagyoni jogi szerződés értelmét kérdőjelezi meg.⁷⁷ Míg a Csjt. 31. § (5) tartalmazott egy speciális méltányossági klauzulát, így a bíróságnak adott esetben gondoskodnia kellett a vagyoni igények rendezésénél, hogy egyik házastárs se jusson méltánytalan vagyoni előnyhöz, mivel a kirívó hátrány jóerkölcsbe ütköző szerződés volna, ilyet a Ptk. külön nem ismer.

Kétséges, hogy a házassági vagyoni jogi szerződések támogatják-e az egyenlőségre épülő modern házasság intézményét.⁷⁸ A szerződési szabadság korlátlan érvényesítése a házassági vagyoni jogi szerződésekre azzal járhat, hogy figyelmen kívül marad

⁷⁴ BOELE-WOELKI et al. i. m. 138.

⁷⁵ BH 1997/1/23-ban ezt az érvet azért nem fogadta el a bíróság a szerződés tévedésen alapuló megtámadási okaként, mert a szerződés idején már nem volt zavartalan a felek házassága, ez az indokolás a konkrét esetbeli vagyoni jogi szerződést kissé a vagyonmegosztásról szóló megállapodás irányába tolja, ami azért megkérdőjelezhető.

⁷⁶ A prenuptial, marital és separation agreement mindegyike némileg eltérő jogi megítélés alá esik az Egyesült Államokban, míg az európai rendszerek szerződésnek csak az első kettőt ismerik el és nem tesznek különbséget köztük ATWOOD i. m. 27.

⁷⁷ HERRING i. m. 36–37.

⁷⁸ RYZNAR–STĘPIEŃ–SPOREK i. m. 58.

a házastársi kapcsolat egyenlő felek közötti eszménye, hacsak nem törekszek a felek a szerződésben a nagyjából egyenlő elosztásra, vagy a váláskor alátámasztják, hogy méltányos a szerződéses megosztás.⁷⁹ Nem sérti az igazságosság eszményét, hogy a felek eltérjenek attól, hogy a törvény szerint a házasság előnyeinek és hátrányainak egyenlőképpen osztozzanak? Nem sértheti ez különösen a gondozási tevékenységet végző munkájának értékét?⁸⁰ Azonban nyilván az egyik legfontosabb ok, ami miatt a felek ilyen szerződést kötnek, hogy eltérjenek a törvényes rendszer egyenlőségre törekvők megosztásától, tehát egyik lehetséges céljától fosztaná meg az ilyen korlátozás az intézményt.⁸¹ Mégis úgy véljük, hogy a szerződési szabadság korlátlan érvényesülése nem alkalmazkodik megfelelően a kapcsolat jellegéhez.

A szakértők egy része úgy véli, a jövőben növekedni fog a vagyoni szerződések száma, aminek oka többértű. Egyrészt több a felbomló házasság, így a felek szüleinek válással végződött házassága vagy saját többedik házasságkötésük, esetlegesen abból származó gyermekek érdekei védelme miatt óvatosabbak lesznek. Érdemes lesz eltérni a közös vagyontól és az egyenlő megosztástól is a nagy kor és vagyoni különbségek okán, vagy az átalakuló gazdaság miatt, ami több vállalkozót jelent, munkavállalók helyett.⁸² Kérdés, hogy ez mennyiben támogatandó. A magyar bírói gyakorlat szempontjából pedig az a kérdés, hogy a jóerkölcsbe ütközés elég jól védi-e a házasság intézményét nagy eltolódások szerződésbe iktatása esetén, illetve hogy mennyire relativizálódhat a házasság kapcsán értelmezett jóerkölcs fogalma?

Bármily örvendetes, hogy a jogalkotó bővítette a vagyoni szabályokat, főleg a bírói gyakorlat kodifikálásával, azonban mind gyakorlati szempontból maradtak fontos kérdések, bizonytalanságok, mind elméleti szempontból kérdéses a házasság védelmének megvalósulása.

⁷⁹ "Developments in the Law: The Law of Marriage and Family." *Harvard Law Review*, vol. 116. no. 7. (2003) 2096.

⁸⁰ HERRING i. m. 38.

⁸¹ RYZNAR–STEPIEŇ-SPOREK i. m. 38.

⁸² Uo. 61.

